

ANADOLU SAHASINDA YAZILMIŞ BİR SÛRE TEFSİRİ

Özcan TABAKLAR*

The Koran Translation in Anatolian Aria

In The Old Anatolian Turkish period many sura from koran has been traslated to Türkish. Those Türkish translations are very important for Anatolian Türkkish The traslation of Fatiha is the most important of those translations.

Keywords : Koran, Sura, Translation, Old Anatolian Türkish

1. Kur`ân`ın Türkçe`ye Tercümeleri

İslâmiyet`in mukaddes kitabı olan Kur`ân`ın X. Yüzyıl ortalarına kadar hiçbir dile tercüme edilmediği bilinmektedir. Kur`ân ilk defa Sâmânoğulları`ndan Emir Mansûr b. Nûh (M. 961-976) zamanında Taberî tefsiriyle beraber Farsça`ya çevrilmiştir. Bu tercüme yapan bilginler heyeti arasında Horasanlı ve Maverâünehirli Türk bilginlerinin de bulunduğu, bu bilginlerin Farsça tercümeye dayanarak, Kur`ân`ı ilk defa Türkçe`ye çevirdikleri düşünülmektedir.¹ Bunun yanında Kur`ân`ın ilk Türkçe tercümesinin Karahanlılar`ın M. 950 senesinde toplu halde Müslüman olmalarından yaklaşık yüz yıl sonra yapıldığını ileri süren bir görüş de vardır.² Ancak ileri sürülen bu görüşlerin kesin olarak ispatını sağlayacak ilk tercüme nüshası mevcut değildir. Bugün mevcut olan Doğu Türkçesiyle yazılmış Kur`ân tercümelerinin daha eski bir Türkçe nüshadan istinsah edildiği sanılmaktadır.

Kur`ân`ın Anadolu Türkçesine tercümeleri Selçuklu Devleti`nin yıkılışından sonra kurulan Anadolu beylikleri devrinde başlamıştır. İslâm medeniyetinin tesiri altında Arapça ve Farsça`yı kendi dillerinden üstün tutan Selçuklular döneminden kalma çok sayıda Farsça Kur`ân tercümesi bulunmakla beraber Türkçe`ye çevrilmiş Kur`ân ve sûre tefsirlerine rastlanmamaktadır.

Selçuklu Devleti`nin yıkılışından sora İlhanlılar`ın siyasî etkinliğinin de bitmesi Anadolu`da bir çok yerli beyliğin türemesine sebep olmuştu. Bir yandan siyasî otoritenin olmayışı, diğer yandan halkın maddî huzursuzluk içinde bulunmasıyla

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

¹ Z. V. Togan, "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmaların Bazılarına Dair", *İslâmî Tetkikler Enstitüsü Dergisi III*, 1959-1960, s. 135-138.

² F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1926, s. 190-193.

oluşan kaos ortamı, milletin bütünlüğünü sağlamaya çalışan Türkmen bey ve şehzadelerini İslâm'ın mukaddes kitabı olan Kur'ân'ı tercüme edenlere büyük bir teveccüh göstermeye sevk ediyordu. Böylece Anadolu'da halkın anlayabileceği bir dille yazılan Kur'ân tercüme ve tefsir faaliyetleri başlamış oluyordu. Bu faaliyet önceleri kısa süre tefsirleri şeklinde olup, büyük tercüme ve tefsirleri ancak XV. yüzyılın sonlarından itibaren görmekteyiz.

2. Nüsha Özellikleri

Üzerinde inceleme yaptığımız metin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kitaplığında, 3779 numara ile kayıtlı olan yazma eserin içinde bulunmaktadır. 249 yaprak olan yazmada sırasıyla Yâsîn sûresi tefsiri, Tebâreke cüzü tefsiri, Amme cüzü tefsiri ve Fâtiha sûresi tefsiri bulunmaktadır. Eserlerin yazıldığı tarih ve yer hakkında herhangi bir kayıt bulunmamakla beraber Yâsîn ve Tebâreke cüzünün ilk sayfalarındaki mukaddimelerde tefsirlerin İnançoğulları'ndan İshak Bey b. Murad Arslan'a takdim edildiğini gösteren ifadeler mevcuttur. İshak Bey b. Murad Arslan'ın 1362 tarihli sikkesi olduğu bilinmektedir. İshak Bey'in 1368 tarihinden itibaren beyliğini devam ettirmediğini, onun yerine Germiyanoglu Süleyman Şah'ın bey olduğunu 1368 tarihli sikkelerden anlamaktayız. Buradan hareketle bu süre tefsirlerinin 1362-1368 tarihleri arasında Denizli çevresinde yazıldığını söyleyebiliriz.

Eserin kimin tarafından yazıldığı belirtilmemiştir. Ancak XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı zannedilen Mustafa b. Muhammed'in Süleyman Paşa'ya sunmuş olduğu Mülk sûresi tefsiri ve İshak Bey b. Murad Arslan için yazmış olduğu Tebâreke cüzü tefsiri üslup bakımından incelenen metne çok benzemektedir. Bu sebepler eserin Mustafa b. Muhammed tarafından yazıldığı kanaatini güçlendirmektedir.

249 yapraklı yazma eser 16 cm boyunda 12 cm enindedir. Fâtiha tefsiri, yazmanın 181a-190a yaprakları arasındadır. Yazı kalın âbâdî kâğıt üzerine kalın ve iri harflerle yazılmıştır. Âyetler kırmızı, diğer yazılar siyah kalemle kaydedilmiştir. Fâtiha tefsirinin tamamı harekesizdir.

3. İmlâ ve Dil Özellikleri

a ünlüsü kelime başında genellikle elif ile bazen medli elif ile gösterilir.

e ünlüsü kelime başında elif ile gösterilir.

ı/i ünlüleri kelime başında elif ile seyrek olarak elif ve y ile gösterilir.

Yuvarlak ünlüler kelime başında elif veya elif vav ile kelime içinde ve sonunda Türkçe kelimelerde genellikle vav ile gösterilir.

c ve ç ünsüzleri için iki ayrı işaret kullanılmıştır. Bugün yazı dilindeki c'li şekiller cim ile ç'li şekiller üç noktalı cim ile gösterilmiştir. Bu kullanılışın iki

istisnası vardır. Bunlardan birincisi *geç-* fiilinin *gec-* şeklinin de bulunması ikincisi de *niçe* kelimesidir.

p ünsüzü bugünkü yazı diline uygun olarak pe harfi ile temsil edilirken *-ub* zarf fiil eklerinde *be* harfi ile gösterilmiştir.

t > d değişmesinde metnimiz ince ünlülü kelimelerde d tarafındadır. Kalın ünlülü kelimelerde ise t'lerin korunma oranı daha yüksektir. İki örnekte ikili şekil karşımıza çıkmaktadır: tut- ~ dut-, tur- ~ dur-

Nazal ñ ünsüzü için ayırıcı bir özellik olmayıp sadece kef kullanılmıştır.

Kelime başıda b->v- değişikliği konusunda metnimiz v tarafındadır.

Metnimizin harekesiz olması sebebiyle ünlülerin tespitinde Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri esas alınmıştır. Berü, incü, gendü gibi kelimelerdeki yuvarlak ünlülerle -gun, -uk, -lu gibi yapım ekleri ve -ur çekim ekindeki yuvarlak ünlüler Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

METİN

181^a

7 Tefsîr-i Fâtiha
 8 Bismi'llâhir'r-raḥmāni'r-raḥîm
 9 Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm leylete 'urice bî ile's-semâ'i'r-
 10 râbi'ati fesemi'tü fihi şavten 'azîmen şadağa Rasûla'llah
 11 Ol şadr-ı bedr-i 'âlem seyyid-i veled-i âdem mefḥar-i mevcûdât
 12 şefî'-i ümmeti serheng-ķamet şadr-i şoffa-i şafâ mâh-ı
 13 ķubbe-i vefâ Muḥammed Muştafâ şalla'llahü 'aleyhi ve sellem ol
 14 şeker ağzından incü dişinden ınar sözinden
 15 şöyle buyurur: ol gice kim Tañrı ta'âlâ emriyile beni

181^b

1 mi'râca kığırdılar. Dördünci ķat göge varıcaķ bir ķatı
 2 âvâz işitdüm. Ol âvâz heybetinden dükeli feriştelere yüzün
 3 düşdiler. Ben eyitdüm: Yâ ķarındaşum Cebrâ'il bu 'azametle
 4 ün ne ündür didüm. Andan Cebrâ'il eyitdi: Yâ Rasûla'llah
 5 bil kim Tañrı ta'âlâ tamu içinde bir ķuyu yaratmışdır. Ol
 6 ķuyunuñ adı ğayyâdur. Tañrı ta'âlâ buyurdi. Ol ķuyuyı
 7 biñ yıl ķazdurdılar kim kıpkızıl oldu. Biñ
 8 yıl dahı ķazdurdılar ķapķara oldu. Andan dahı yâ Rasûla'llah
 9 ol ķuyunuñ içinde Tañrı ta'âlâ bir yılan yaratmışdır.
 10 Eger ol yılanuñ ağzı yarından bir țaru deñlü yar dünyâ
 11 deñizine bıraksaydı cümle ağu eyleyeyidi. Rasûl ḥazreti
 12 şordı ki: Yâ ķarındaşum Cebrâ'il bu üni kim işitdüñ ol
 13 ķuyunuñ nesidür. Andan Cebrâ'il ḥazreti eyitdi: Yâ Rasûla'llah
 14 ol ķuyunuñ kırañından bir kesük taş şıçradı
 15 içine düşdi. Ol vaķt Âdem payğambar yaradılmadı

182^a

1 idi. Ol vaķtdan berü giderdi. İşde Mi'râc gicesi
 2 ol ķuyunuñ indi dibine doķandı. Bu ün anuñ ünidür
 3 didi. Payğambar ḥazreti eydür: Yâ ķarındaşum Cebrâ'il ol
 4 ķuyunuñ vaşfını ne 'aceb söyledüñ göñlüme ķorķu düşdi.
 5 'Aceb ol kimlerüñ yiridür. Andan Cebrâ'il eyitdi: Yâ Rasûla'llah
 6 Tañrı ta'âlâ gendü kelâm-ı ķadîminde ol ķuyunuñ
 7 vaşfını yâd ķodı "fesevfe yelķavne ğayyâ"³ dahı bir yirde
 8 buyurdi "Ķad tebeyyene'r-ruşdü mine'l-ğayyi"⁴ Andan Cebrâ'il

9 eydür: Yâ Rasûla'llah bu ğayyâya ol ğişiler girür kim Tañrı
 10 ta'âlânuñ ni'metin yise ve sağ olsa 'özri ve bahānesi
 11 olmasa ve dünyâ işine meşğül olsa ve namâzı vaktına
 12 hâzır olmasa kaşdıla biş vaqt namâzı terk eylese
 13 Tañrı ta'âlâ ol ğişiyi ğayyâ içine koya. Nitekim Hâzret-i
 14 Rasûl 'aleyhi's-selâm buyurdi: "Men terake's-şalâte müte'ammiden
 15 fekad kefara"⁵ Ya'nî kankı ğişi kim sağ 'özri bahānesi olmasa

182^b

1 ve kaşdıla biş vaqt namâzı terk eylese ol ğişi
 2 kâfir olur. Anuñçün kim namâz imānuñ şükridür. İmān
 3 Allah ta'âlânuñ ulu ni'metidür. Her kim Tañrı ta'âlânuñ ni'metin
 4 yise dahı şükr eylese Tañrı ta'âlâ anuñ ni'metin arturur.
 5 Nitekim gendü kelâmında yâd kılır. "Ve le'in şekertüm le-ezidenneküm."⁶
 6 Ve her kim Tañrınuñ ni'metin yise şükr eylemese ol ni'meti
 7 andan alur. Nitekim Qur'anda buyurdi: "Ve le'si kefertüm
 8 inne 'azābı le-şedid."⁷ Pes imānuñ şükri namâzdur. Her kim
 9 namâz kılmağı terk eylese Tañrı ta'âlâ ol ğişinüñ imānın
 10 ala. Anuñçün kim Tañrı ta'âlâ Mūsā payğambara münâcâtı Tūr
 11 tağında buyurdi. İbrâhîm od içinde buyurdi.
 12 Yūnus payğambara balık karnında buyurdi. Yūsuf payğambara kuyu içinde
 13 buyurdi Muḥammed Muştafa şalla'llahü 'aleyhi ve sellem münâcâtı
 14 gökde içinde buyurdi. Anuñçün kim her ğişi kim namâz kılsa
 15 Tañrı ta'âlâ birle gelecti kılır. Her işün hâzretinden hâcet

183^a

1 diler. Andan kul namâzda elin yoķaru götürür Allahu ekber dir.
 2 Ya'nî ol dir kim iy yüce Tañrı eger ben yazuķ deñizine ğarķ
 3 oldumsa sen çıkarğıl dir. Andan namāza başlasa "sübḥāneke"
 4 iy adı Tañrı "Allahümme" iy çalabum "vebi ḥamdike" ḥamdum
 5 sañadur "ve tebāreke'smūke" senüñ ismüñ ulu isimdür
 6 "ve ta'âlâ ceddüke" ve dahı yücelerden yücesin "ve lâ ilāhe
 7 ğayrūke" ve dahı senden artuķ Tañrı yoķdur dimek olur.
 8 Kul eydür: "E'ūzu billāh" ya'nî şıgındum sen ulu Tañrıya
 9 Andan Ḥaķ ta'âlâ eydür: Kimden şıgınursın. Kul eydür:
 10 "Mine`ş-şeyṭāni'r-racim" ya'nî ol senüñ dergāhuñdan sürilmiş
 11 şeyṭāndan dahı dıvlerden. Andan kul ğirü döner eydür:

⁴ el-Bakara 2/256.

⁵ Aynı anlamda hadis için bk. Nesāi, "Safāt", 8; Tirmizî, "İmān", 9.

⁶ İbrâhîm 14/7.

⁷ İbrâhîm 14/7.

12 “Bismi’l-lāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm”
 13 “Bismi’l-lāh” demek ya’nî başladum Tañrı adıyla. “er-Raḥmān” kim
 14 mihribāndur. “er-Raḥīm” esirgeyicidir daḥı bağışlayıcıdır. Andan
 15 ḳul eydür: “El-ḥamdü li’l-lāh” ya’nî şükr iderin dir. Tañrı

183^b

1 ta’ālā eydür: Yā ḳulum kime şükr ḳılırsın. Ḳul eydür: “Rabbi’l
 2 ‘ālemīn” ol ‘ālemleri besleyiciye şükr ḳılırsın. Yine ḳul
 3 “er-Raḥmāni’r-raḥīm” ya’nî rahmet ḳılığıl daḥı bağışlağıl. Ḥālīḳ eydür:
 4 Yā ḳulum ḳanda ḳılıban ve ne bağışlayayın. Kul eydür: “Mālīki
 5 yevmi’d-dīn” ol kim cezā ve ḥisāb güninde ḳazı olırsarsın.
 6 rahmet ḳıl ve hem uçmaḳ bağışlaya. Yine ḳul eydür: “İyyāke na’būdū”
 7 saña taparın “ve iyyāke neste’in” daḥı senden yardım
 8 dilerin. Ḥālīḳ eydür: Ne yirde dilersin. Ḳul eydür:
 9 Ḳulaguzlağıl bizi toḡru yola. “İhdinā’ş-şırāṭa’l-mustaḳīm”
 10 ol gişinüñ yolına kim “şırāṭe’llezīne ni’metlerüñ”
 11 ile ni’metlendürdüñ sen anları “en’amte ‘aleyhim”
 12 Ḳılmağıl bizi ol ḥışmuñdan ḳılınmış gişilerden “ḡayri’l-maḡzūbi
 13 ‘aleyhim” degülem ol azḡunlardan. Ḳul eydür: “ve lā’z-zāllīn
 14 āmīn” dir. Andan Ḥaḳ ta’ālā eydür: Eyle olsun iy
 15 ḳulum eyle olsun andan bilgil kim bir Fātiḥa süresin

184^a

1 oḳumaḡla Tañrı ta’ālā birle bu ḳadar kelimāt idersin. Eger bir
 2 dūnyā begi sizüñle gelecı eylese sevinüb şaḡ olursuz. İmdi
 3 ol padişāhlaruñ padişāhi birle günde biş gez gelecı
 4 ḳalursuz. Nite sevinüb ṫā’at üzerine becid olmazsuz.
 5 Süre-i Fātiḥa yidi āyetdür. ṫamu daḥı yididür. Her kim
 6 bu yidi āyeti oḳursa Tañrı ta’ālā ol gişiye yidi
 7 ṫamuyı ḥarām eyleye. Ḥikāyet eydür: Ol ‘ālem Tañrısı
 8 Fātiḥa süresin virdüginde İblīs-i mel’ün yas
 9 ṫutub aḡladı ve cemī’ ḳavmi derledi. Ḳatına geldiler
 10 eytdiler: İy bizüm ulumuz ne oldı geldi saña Tañrı
 11 ta’ālā seni yaradıladan berü böyle yas ṫutub aḡladuḡuñ
 12 görmedük didiler. İblīs-i la’in cevāb virdi eydür: Baña
 13 bundan ḳatı ne ola kim bu gün Muḥammede Fātiḥa süresi
 14 indi. Muḥammedüñ ümmetleri ol Fātiḥa süresin
 15 oḳuyısarlar ben anları yoldan çıkarub azduramazın

184^b

1 didi. İmdi iy mü’mınler işāret olsun size kim
 2 her gişi kim Fātiḥa süresin oḳusa Tañrı ta’ālā

3 tamu ıla anuñ arasında rahmet perdesin kıla
 4 kim tamu odı ol gişiye erişmeye. Hikâyet:
 5 Habarda gelmişdür kim meger Kayşar Rüm ilinüñ padişâhı
 6 idi. Rümdan bitı yazdı Mu‘âviye katına viribidi.
 7 Sû‘âl eylediler kim iy Mu‘âviye baña cevâb yazgıl kim
 8 sizün kitâbıñuzda kanķı süredür kim anda yidi harf
 9 yoķdur didi. Çünkim bitı Mu‘âviyeye degdi oķudu
 10 cevâbında ‘âciz kaldı bu gez tırdı emîre’l-mü’minin
 11 ‘Ali katına vardı. Sû‘âl eyledi kim yâ emîre’l-mü’minin
 12 kanķı süredür Qur‘ân içinde kim yidi harf anda yoķdur didi.
 13 ‘Ali cevâb virdi kim yâ Mu‘âviye ol kim anda yidi harf
 14 yoķdur ol Fâtiha süresidür didi. Cevâb yazdılar
 15 Kayşar padişâhına virdiler. Çünkim Kayşar-ı Rüm bitı

185^a

1 oķudu bildi kim bu cevâb Mu‘âviyeden degüldür. İllâki ‘âlim
 2 gişi cevâbıdır didi. İmdi ol yidi harf kim Fâtiha
 3 süresinde yoķdur. Evvel şe yoķdur kim veyl tamusı
 4 içinde şebürdur ya‘nî helâklik olmaya. İkinci cim yoķdur
 5 kim yidi tamunuñ birisi caħımdür. Her kim Fâtiha oķusa
 6 aña caħim olmaya. Üçüncü hı yoķdur tamu içinde hızlandıur
 7 ya‘nî halâl kadar Fâtiha oķuyanlar kavımdür. Fâtiha oķuyanlarda
 8 zaķķüm korķusı olmaya. Dördüncü ze yoķdur kim tamu
 9 içinde zaķķümdür. Fâtiha oķuyanlarda zaķķüm korķusı
 10 olmaya. Bişinci şın yoķdur ya‘nî tamu şerridür. Fâtiha
 11 oķuyanlarda tamu şerri olmaya. Altıncı zı yoķdur.
 12 Lazza tamusunuñ zahmetidür. El-ħamdü oķuyanlara ayrılmak
 13 olmaya. Yidinci fe yoķdur ya‘nî firâķlıķdur zahmetlerdür.
 14 El-ħamdü oķuyanlara zahmetler firâķlar ‘azâblar olmaya. İmdi
 15 ‘azizler el-ħamdü oķuyanlar hemişe vişâlde olalar. Hemişe dızâr

185^b

1 göreler. Enes İbn-i Mâlik (r.a.) Payğambar ‘aleyhi’s-selâmdan
 2 rivâyet kıılır: Bir gün Payğambar ‘aleyhi’s-selâm eydür:
 3 Yâ qarındaşum Cebrâ’il bu el-ħamd süresinüñ fażlı ne kadar-
 4 dur didi. Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm eydür: Ben Mikâ’il ‘aleyhi’s-
 5 selâma şordum didi. Mikâ’il eyitdi: Ben İsrâfil
 6 ‘aleyhi’s-selâma şordum didi. İsrâfil eyitdi: Ben
 7 ‘Azrâ’il ‘aleyhi’s-selâma şordum didi. ‘Azrâ’il eyitdi:
 8 Ben levħa şordum didi. Levħ eyitdi: Ben kaleme şordum
 9 didi. Andan ħalem cevâb virdi ki yâ levħ bilgil kim

10 Tañrı ta‘ālā beni yaratdı fermān geldi kim yā kalem yaz. Ben
 11 eyitdüm. Yā ilāhî ne yazayın didüm. Fermān geldi kim yaz
 12 “el-ḥamdu lillāhi rabbi`l-‘ālemîn.” Kaçan kim yazdum bir nūr benden
 13 şıçradı yoķaru ‘arşā doķundi iki pāre oldı
 14 yarısından dükeli feriştelere yaratdı yarısından sekiz
 15 uçmağı yaratdı. Yine nidā geldi kim yaz kalem. Ben eyitdim: İlāhî

186^a

1 ne yazayın. Fermān geldi kim yaz “er-raḥmāni`r-raḥîm”. Kaçan yazdum
 2 bir nūr beden ıopdı yoķaru ‘arşā degdi. Haķ ta‘ālā
 3 ol nūrdan raḥmet deñizin yaratdı. Mü`min ıullarınuñ
 4 anuñla gōñlin şordı. Yine nidā geldi kim yā kalem yaz. Ben eyitdüm:
 5 İlāhî ne yazayın. Fermān geldi kim yaz “māliki yevmi`d-dîn”
 6 Kaçan kim yazdum bir nūr benden ıopdı yoķaru ‘arşā
 7 doķundi. Tañrı ta‘ālā ‘adl deñizin yaratdı. Yine nidā
 8 geldi kim yaz. Ben eyitdüm: Yā ilāhî ne yazayın. Fermān geldi kim
 9 yaz “ıyyāke na‘būdū ve ıyyāke neste‘în”. Kaçan kim yazdum bir nūr
 10 girü benden sıçradı yoķaru ‘arşā doķundi. Tañrı
 11 ta‘ālā anı iki pāre kıldı yarısından uçmaķ içindeki
 12 ırmaķları yarısından tevḥîd deñizin yaratdı. Yine nidā
 13 geldi kim yā kalem yaz. Ben eyitdüm: İlāhî ne yazayın. Fermān
 14 geldi kim yaz “ıhdinā`ş-şırāta`l-müsteķîm şırāta`llezîne en‘amte
 15 ‘aleyhim”. Kaçan kim yazdum bir nūr girü benden şıçradı yoķaru ‘arşā

186^b

1 doķundi. Tañrı ta‘ālā rızķ deñizin andan yaratdı. On
 2 sekiz biñ ‘ālem ḥalkına andan rızķ virdi. Yine nidā geldi kim
 3 yā kalem yaz. Ben eyitdüm: İlāhî ne yazayın. Fermān geldi kim yaz
 4 “ğayri`l-mağzūbi ‘aleyhim”. Kaçan kim yazdum bir ıarañulıķ
 5 benden şıçradı havāda mu‘allaķ durdı biñ yıl anda
 6 ıarār eyledi andan soñra girü indı. Tañrı ta‘ālā kıyāmet
 7 günin andan yaratdı. Yine nidā geldi kim yā kalem yaz. Ben
 8 eyitdüm: İlāhî ne yazayın. Fermān geldi kim “ve lâ`z-zāllîn.”
 9 Kaçan kim yazdum bir pāre od benden şıçradı havāda
 10 mu‘allaķ durdı girü yire indı. Tañrı ta‘ālā yidi
 11 ŧamuyı andan yaratdı. Hikāyet dir kim Tañrı ta‘ālā
 12 altı nesneyi dōst ŧıtdı. Evvel el yumağı anuñçün kim
 13 her nesneyi dutıcaķ bereketlenür. İkinci şabr kılmağı dōst
 14 ŧıtdı. Nitekim kelāmında buyurur: “vallāhu yuḥıbbū`ş-şābirîn.”⁸

⁸ Âl-i İmrān 3/146. āyetin ilk kelimesi metinde yanlışlıkla “innellāhe” yazılmıştır.

15 Üçüncü sünnet ve farîza işlemedi döst tutdı. Cümle

187^a

1 bitürmege aña pâyende oldı. Nitekim kelâmında buyurur:
 2 “ve men yetevekkel ‘alallâhi fehuve hasbühi”.⁹ Dördüncü tâ‘at kılmagı
 3 döst tutdı. Ni‘met artuqlıgın aña virdi.
 4 Nitekim gendü kelâmında buyurur:
 5 “le’in şekertüm le‘ezidenneküm ve le’in kefertüm inne ‘azâbî le-şedîd.”¹⁰ el-
 6 hamdülillah dimegün on
 7 adı vardır. Evvel Fâtihatü’l-Kitâb ikinci Ümmü’l- Qur’ân
 8 üçüncü Seb‘a’l-Meşânî dördüncü Sûretü’ş-Şifâ bişinci
 9 Esâsü’l- Qur’ân altıncı Kısmetü’ş-Salat yidinci Sûretü’l-Kenz
 10 sekizinci Sûretü’l-Medîne toğuzuncı Sûretü’n-Nür onuncı
 11 Sûretü’l-Ĥamd. İmdi bu on aduñ degme bir adı hikmettür.
 12 ve degme bir hikmetde bir ni‘met vardır. Ammâ Fâtihatü’l-Kitâb
 13 didüğümüz ol sûretdür ki Tañrı ta‘âlâ kaleme buyurdı:
 14 Levhu’l-mahfûzda yazdı. Evvel kim şadr-ı bedr-i ‘âlem
 15 seyyid-i veled-i âdem Muĥammed ‘aleyhi’s-selâma vahy geldi,
 bu sûre indi, evvel kim dünyâ göğine yazıldı. Bu sûre

187^b

1 yazıldı. Evvel namâz içinde bu sûre
 2 oğundu. Anuñçün kim Fâtihatü’l-Kitâb dirler. İkinci Ümmü’l-Qur’ân dirler.
 3 Anuñçün dükeli kitâblaruñ aşıldur. Mekkeye dağı Ümmü’l-Medîne
 4 dirler. Anuñçün dükeli şehirlerüñ aşıldur. Levhatü’l-mahfûza
 5 dağı Ümmü’l-Kitâb dirler. Anuñçün kim dükeli kitâblaruñ
 6 aşıldur. Anaya dağı üm dirler. Anuñçün kim ‘ayâllerüñ
 7 aşıldur. Üçüncü Seb‘a’l-Meşânî dirler. Anuñçün kim degme
 8 rek‘atde okunur. Girü Seb‘a’l-Meşânî dirler anuñçün kim yarısı
 9 du‘âdur. Ve yarısı tesbîhdür. Ve dağı Seb‘a’l-Meşânî anuñçün
 10 dirler kim cemî‘ sûreler bir gez indi Fâtiha iki gez indi. Bir gez
 11 Mekkede ve bir gez Medînede indi. Dağı Seb‘a’l-Meşânî dirler.
 12 Anuñçün kim yidi ĥarf anda yokdur. Anuñçün kim ol ĥarfler
 13 tamu odlarındanur. Padişâh-ı ‘âlem ol tamu ĥarflerin
 14 bu Fâtiha sûresinde revâ görmedi. Çün böyle olcağ
 15 ol gişiler kim Fâtiha sûresin oğuyanları Tañrı

188^a

1 ta‘âlâ anları tamu ‘azâbına revâ göre ĥaşâ anuñ luğfundan

⁹ et-Talâk 65/3.

¹⁰ İbrâhim 14/7.

2 Muhammed Muştafâ Hazreti buyurur kim ol ‘âlem Tañrısı baña iki
 3 nür virdi kim ayruq payğambarlara virmedi. Evvel nür Fâtihadur.
 4 İkinci nür Baqaradur. Ve dahı Kısmetü’ş-Salât dirler. Anuñçün kim
 5 Hâk Ta‘âlâ Fâtiha süresin gendüyle kul arasında
 6 kısmet kıldı. Yarisı Tañrıya şenâdur yarisı okuyanlara du‘âdur.
 7 Ve dahı Süretü’l-Kenz dirler. Anuñçün kim Tañrı Ta‘âlâ Muştafâ
 8 Hazretine niçe mu‘cizât virdi hiç minnet itmedi. Çünkim
 9 Fâtiha süresin virdi. Dahı minnet eyledi didi kim “ve lekad
 10 âteynâke seb‘an mine’l-meşâni ve’l Qur‘âne’l-‘azîm”¹¹ ve dahı Süretü’l-
 11 Esâs dirler. Anuñçün kim her nesnenüñ bünyâdı vardur.
 12 Göğüñ bünyâdı Beytü’l-ma‘mürdur. Ve yirüñ bünyâdı
 13 Ka‘bedür. Ve uçmaq bünyâdı cennet-i ‘adndür. Ve tamu
 14 bünyâdı ve kitâblar bünyâdı Furkândur. Ve Furkân bünyâdı
 15 Fâtiha süresidür. Payğambar ‘aleyhi’s-selâm eyitdi kim Tevrât

188^b

1 ve İncil ve Zebür içinde yâd kıldı. Dükelinün ma‘nisini
 2 Fâtiha süresinde yâd kıldı ve her kim Fâtiha süresin
 3 dürüst okusa şöyledür kim Zebür ve Tevrât ve İncil
 4 ve Furkânı tamâm okumuşca şevâb ola. “El-hamdü” biş harfdür dünle
 5 gün dahı biş vaqt namâzdur. Her kim bu biş vaktta okusa
 6 ol biş vaqt namâzda ne ki taqşırılık oldıyısa bu biş
 7 harf hürmetine Tañrı ta‘âlâ ‘afv kıla. “Li’llâhi” üç harfdür üçü
 8 bişe kıtsa sekiz olur. Uçmaq dahı sekizdür her kim bu sekiz
 9 harfi okusa Tañrı ta‘âlâ sekiz harf hürmetine sekiz uçmağı
 10 rüzi kıla. Emr kıla kim kankı kapusından gerekse gir yâ kulum
 11 “bilâ hisâbin velâ ‘azâbin” diye. “Rabbi’l-‘âlemîn” on harfdür.
 12 Onı sekize kıtsa on sekiz olur. Hâk ta‘âlâ on
 13 sekiz biñ ‘âlem yaratdı. Her kim bu on sekiz harfi okusa
 14 on sekiz biñ ‘âlem halkınıñ sağışınca şevâb
 15 rüzi kıla. “Er-raḥmani’r-raḥîm” on iki harfdür. On ikiye

189^a

1 on sekizi kıtsa otuz olur şirât köprüsi dahı
 2 bir kavilde otuz biñ yıllık yoldur. Her kim bu otuz harfi okusa
 3 Hâk ta‘âlâ otuz biñ yıllık yolu geñez kıldı selâmatlığıla geçe.
 4 “Mâliki yevmi’d-dîn” on iki harfdür. On ikiyi otuz
 5 kıtsa kırk iki olur. Her kim bu kırk iki harfi okusa
 6 kırk iki yıl tâ‘at kılmışca şevâb bula. “İyyâke na‘büdü”

¹¹ el-Hicr 15/87.

7 sekiz harfdür. Sekizi kırk ikiye kıtsa elli olur her kim
 8 müselmānsa ki diñleye kıyāmet günini dahı elli biñ
 9 yıla va'de kıilup durur. Nitekim gendü kelāmında buyurur.
 10 “Fı yevmin kāne miqdāruhū ħamsine elfe senetin faşbir şabran
 11 cemilen.”¹² Her kim bu elli harfı okusa Tañrı ta'ālā ol
 12 elli biñ yıllık kıyāmet günin aña geñez kılıvire. Ve “ıyyake
 13 nesta'in” on bir harfdür. On biri elliye kıtsa altmış
 14 bir olur. Tañrı ta'ālā yirde ve gökde altmış bir deñiz yaratmışdur.
 15 Kıatresince şevāb rüzi kıla. 'İhdina's-şırāta'l-müstakim”

189^b

1 on toköz harfdür toközü altmış bire kıtsa seksen
 2 olur. Her kim bu seksen harfı okusa seksen yıl gündüzün
 3 oruc geesen tāt at kılmışca şevāb rüzi kıla. “Şırāta'ıllezıne
 4 en'amte 'aleyhim” on toköz harfdür. On toközü seksene
 5 kıtsa Tañrı ta'ālā fermānı birle toķsan toköz olur. Her kim
 6 bu toķsan toköz harfı okusa Tañrı ta'ālānuñ dahı
 7 toķsan toköz adı vardur anı okumuşca şevāb rüzi
 8 kıla. “Ġayri'l-mağzübi 'aleyhim” on biş harfdür. On bişi
 9 toķsan toközün kıtsa yüz on dört olur. Her kim bu yidi
 10 āyetde yüz on dört harfı okusa yüz on dört sūre-i Kıur'ānı
 11 okumışca şevāb bula. “Vele'z-zāllin” on harfdür. Onı
 12 yüz on dörde kıtsa yüz yigirmi dört olur. Tañrı ta'ālā
 13 yüz yigirmi dört biñ artuķ eksük payğambar yaradupdur.
 14 Her kim bu Fātiħa sūresin tamām okusa yüz yigirmi
 15 dört biñ payğambarla kıpa. “Amın” dört harfdür. Her kim

190^a

1 dört harfı okusa dört yirde karşı gele. Evvel cān virmekde
 2 ikinci gür 'azābında üçüncü uçmağa gire dördüncü tamudan
 3 kırtıla. “El-ħamdüli'llah” arı gişilerün yoludur. “Rabbi'l-'ālemın” sevgilülere
 4 şifādur Kıur'ānuñ muķaddemidür oruc kıtanların ni'metidür ve tesbıħ
 5 okuyanların tesbıħidür ve 'āşilerün rahmet kılıcısıdır
 6 ve düşmişlerün kıaldırıcısıdır. Günāh deñizine ğarķ
 7 olanlara rahmet kılıcıdır. Tañrı ta'ālā cümlemuze rahmet kıla.
 8 İnşa'allāhü ta'ālā. “Tefsıru'l-Fātiħa temmet bi 'avnı'llāhi
 9 ve ħüsni tevfiķihı va'llāhü a,lem bi's-şavāb.”

¹² el-Meāric 70/4.

SÖZLÜK

- ‘**aceb** (a.): 1. tuhaf 2. acaba 182a/4, 182a/5
‘**aciz** (a.): gücü yetmeyen. aciz 184b/10
ad : isim 181b/6, 183a/4, 183a/13, 187a/6, 187a/10, 189b/7.
Âdem (a.): Hz. Adem, ilk peygamber 181a/11, 181b/15, 187a/14
‘**adl** (a.): adalet, doğruluk 186a/7
‘**adn** (a.): cennet 188a/13
‘**afv** (a.): af 188b/7
ağız : ağız 181b/10, 181a/14
ağla- : ağlamak 184a/9, 184a/11
ağu (a.): zehir 181b/11
al- : almak 182b/7, 182b/10
‘**alem** (a.): dünya 181a/11, 183b/2, 184a/7, 186b/2, 187a/13, 187b/13, 188a/2, 188b/13, 188b/14
‘**Ali** (a.): Hz. Ali 184b/11, 184b/13
‘**âlim** (a.): bilgin 185a/1
Allah ta‘ala (a.): tanrı 182b/3
altı : altı 186b/12
altıncı : altıncı 185a/11, 187a/8
altmış : altmış 189a/13
altmış bir : altmış bir 189b/1, 189a/14
ammā (a.): fakat 187a/11
ana : anne 187b/6
aña : ona 185a/6, 187a/1, 187a/3, 189a/12
anda : onda, orada 184b/8, 184b/12, 184b/13, 186b/5, 187b/12
andan : ondan, oradan 181b/4, 181b/8, 181b/13, 182a/5, 182a/8, 182b/7, 183a/1, 183a/3, 183a/9, 183a/11, 183a/14, 183b/14, 183b/15, 185b/9, 186b/1, 186b/2, 186b/6, 186b/7, 186b/11
anı : onu 186a/11, 189b/7
anları : onları 183b/11, 184a/15, 188a/1
anuñ : onun 182a/2, 182b/4, 184b/3, 188a/1
anuñçün : onun için 182b/2, 182b/10, 182b/14, 186a/4, 186b/12, 187b/2, 187b/3, 187b/4, 187b/5, 187b/6, 187b/7, 187b/8, 187b/9, 187b/12, 187b/12, 188a/4, 188a/7, 188a/11
ara : iki şey arasındaki mesafe, ara 184b/3, 188a/5
arı : saf, temiz 190a/3
‘**arş** (a): Göğün dokuzuncu katı 185b/13, 186a/2, 186a/6, 186a/10, 186a/15
artuğ : fazla 183a/7, 189b/13
artuğlık : fazlalık 187a/3
artur- : arttırmak 182b/4
‘**âşi** (a.): asi 190a/5
aşl (a.): esas, temel 187b/3, 187b/4, 187b/6, 187b/7
âvâz (f.) : ses 181b/2, 181b/2
‘**ayâl** (a.): ev halkı 187b/6
âyet (a.): ayet 184a/5, 184a/6, 189b/10
ayrılmağ : ayrılmak 185a/12
ayruğ : başka 188a/3
‘**azâb** (a.): ceza, işkence 185a/14, 188a/1, 190a/2
‘**azamet** (a.): büyüklük, ululuk 181b/3
azdur- : yoldan çıkarmak 184a/15
azğun : yoldan çıkmış 183b/13
‘**azîm** (a.): büyük, korkunç 181a/10
‘**azîz** (a.): kıymetli 185a/15
‘**Azrâ’il** (a.): ölüm meleği 185b/7, 185b/7
bağışla- : bağışlamak 183b/3, 183b/4, 183b/6
bağışlayıcı : bağışlayan 183a/14
bahâne (a.): bahane, sebep 182a/10, 182a/15
Bakara (a.): Bakara Suresi 188a/4
balık : balık 182b/12
baña : bana 184a/12, 184b/7, 188a/2
başla- : başlamak 183a/3, 183a/13
becid (f.): üzerine düşen, ısrarcı 184a/4
beden (a.): beden 186a/2
beg : bey 184a/2
ben : ben 181a/15, 181b/3, 183a/2, 184a/15, 185b/4, 185b/5, 185b/6, 185b/8, 185b/8, 185b/10, 185b/12, 185b/15, 186a/4, 186a/6, 186a/8, 186a/10, 186a/13, 186a/15, 186b/3, 186b/5, 186b/7, 186b/9
bereketlen- : bereketlenmek 186b/13
berü : bu tarafa 182a/1, 184a/11
besleyici : besleyen 183b/2

- Beytü'l-ma'mûr** (a.): Kâbe 188a/12
bırak-: bırakmak 181b/11
bil-: bilmek 183b/15, 185a/1, 185b/9
biñ : bin 181b/7, 181b/7, 186b/2, 186b/5
bir : bir 181b/1, 181b/5, 181b/9, 181b/10, 181b/14, 182a/7, 183b/15, 184a/1, 185b/2, 185b/12, 186a/2, 186a/6, 186a/9, 186a/15, 186b/4, 186b/9, 187a/10, 187a/11, 187a/11, 187b/10, 187b/10, 187b/11, 189a/2, 189a/14
biri : her biri 185a/5
birle : ile 182b/15, 184a/1, 184a/3, 189b/5
biş : beş 182a/12, 182b/1, 184a/3, 188b/4, 188b/5, 188b/5, 188b/6, 188b/6, 188b/8
bişinci : beşinci 185a/10, 187a/7
biti : mektup 184b/6, 184b/9, 184b/15
bitür- : bitirmek 187a/1
biz : biz 183b/9, 183b/12, 184a/10
böyle : böyle 184a/11, 187b/14
bu : bu 181b/3, 181b/12, 182a/2, 182a/9, 184a/1, 184a/6, 184a/13, 184b/10, 185a/1, 185b/3, 187a/10, 187a/15, 187a/15, 187b/1, 187b/14, 188b/5, 188b/6, 188b/8, 188b/13, 189a/2, 189a/5, 189a/11, 189b/2, 189b/6, 189b/9, 189b/14
bul- : bulmak 189a/6, 189b/11
buyur- : buyurmak 181a/15, 181b/6, 182a/8, 182a/14, 182b/7, 182b/11, 182b/11, 182b/12, 182b/13, 182b/14, 186b/14, 187a/1, 187a/4, 187a/12, 188a/2, 189a/9
bünyâd (f.) : temel, esas 188a/11, 188a/12, 188a/12, 188a/13, 188a/14, 188a/14, 188a/14
cahîm (a.): cehennem 185a/5, 185a/6
cân (f.) : can, ruh 190a/1
Cebra'îl (a.): vahiy meleği 181b/3, 181b/4, 181b/12, 181b/13, 182a/3, 182a/5, 182a/8, 185b/3, 185b/4
cem î ' (a.): bütün 184a/9, 187b/10
cennet (a.): cennet 188a/13, 189a/11
cevâb (a.): karşılık 184a/12, 184b/7, 184b/10, 184b/13, 184b/14, 185a/1, 185a/2, 185b/9
cezâ (a.): kötü karşılık 183b/5
cim (a.): Arap alfabesinde bir harf 185a/4
cümle (a.): herkes 181b/11, 186b/15, 190a/7
çalab : tanrı 183a/4
çıkār- : dışarı çıkarmak 183a/3, 184a/15
çün (f.) : çünkü, madem 184b/9, 184b/15, 187b/14, 188a/8
dahı : bağlama edatı 181b/8, 181b/8, 182a/7, 182b/4, 183a/6, 183a/7, 183a/11, 183a/14, 183b/3, 183b/7, 184a/5, 187b/3, 187b/5, 187b/6, 187b/9, 187b/11, 188a/4, 188a/7, 188a/9, 188a/10, 188b/5, 188b/8, 189a/1, 189a/8, 189b/6
deg- : erişmek,değmek 184b/9, 186a/2
degme : her bir 187a/10, 187a/11, 187b/7
degül : değil 185a/1, 183b/13
deñiz : deniz 181b/11, 183a/2, 186a/3, 186a/7, 186a/12, 186b/1, 189a/14, 190a/6
deñlü : kadar 181b/10
dergâh (f.): dergâh, tanrı katı 183a/10
derle- : toplamak 184a/9
di- : söylemek 181b/4, 182a/3, 183a/1, 183a/2, 183a/3, 183a/15, 183b/14, 184a/12, 184b/1, 184b/9, 184b/12, 184b/14, 185a/2, 185b/4, 185b/5, 185b/6, 185b/7, 185b/8, 185b/9, 185b/11, 186b/11, 187a/12, 187b/2, 187b/4, 187b/5, 187b/6, 187b/7, 187b/8, 187b/10, 187b/11, 188a/4, 188a/7, 188a/9, 188a/11, 188b/11
dile-: dilemek 183a/1, 183b/8
dimek : söyleme 183a/7, 183a/13, 187a/5
diñle- : dinlemek 189a/8
dip : dip 182a/2
diş : diş 181a/14
dīv (f.) : şeytan 183a/11
dizâr (f.) : güzel yüz 185a/15
doğun- : ulaşmak 182a/2, 185b/13, 186a/7, 186a/10, 186b/1
döst (f.) : dost 186b/12, 186b/13, 186b/15, 187a/3
dön-: dönmek 183a/11
dördünci : dördüncü 181b/1, 185a/8, 187a/2, 187a/7, 190a/2

- dört** : dört, sayı ismi 189b/15, 190a/1, 190a/1
du‘ā (a.) : dua 187b/9, 188a/6
dur- : durmak 185b/4, 186b/5, 186b/10, 189a/9
dut- : tutmak 186b/13
dükeli : hepsi, cümlesi 181b/2, 185b/14, 187b/3, 187b/4, 187b/5, 188b/1
dün : gece 188b/4
dünyā (a.) : dünya 181b/10, 182a/11, 184a/2, 187a/15
dürüst (f.) : dürüst, doğru 188b/3
düş- : yere inmek 181b/3, 181b/15, 182a/4
düşmiş : düşkün 190a/6
eger : eğer, şayet 181b/10, 183a/2, 184a/1
eksük : eksik 189b/13
el : el 183a/1, 186b/12
El-ḥamdü (a.) : Fatiha Suresi 185a/12, 185a/14, 185a/15, 188b/4
elli : elli, sayı ismi 189a/7, 189a/11, 189a/13
elli biñ : elli bin, sayı ismi 189a/8, 189a/12
emīre‘l-mü‘minīn (a.) : müminlerin emīri, halife 184b/10, 184b/11
emr (a.) : buyruk 181a/15, 188b/10
Enes ibn-i Mâlik (a.) : sahabe 185b/1
erişme- : erişmemek 184b/4
esās (a.) : asıl, temel 188a/11
Esāsü‘l Kur‘an (a.) : Fatiha Suresi'nin bir diğer adı 187a/8
esirgeyici : şefkatli, merhametli 183a/14
evvel (a.) : önce 185a/3, 186b/12, 187a/6, 187a/13, 187a/15, 187b/1, 188a/3, 190a/1
eyit- : demek, söylemek 181b/3, 181b/4, 181b/13, 182a/3, 182a/5, 182a/9, 183a/8, 185b/7, 185b/8, 185b/11, 185b/15, 186a/4, 186a/8, 186a/13, 186b/3, 186b/8, 188a/15
eyle- : yapmak 181b/11, 182a/12, 182b/1, 182b/4, 182b/6, 182b/9, 184a/2, 184a/7, 184b/7, 184b/11, 186b/6, 188a/9
eyle : öyle 183b/14, 183b/15
farīza (a.) : yapılması gerekli 186b/15
Fātiḥa (a.) : Fatiha Suresi 183b/15, 184a/5, 184a/8, 184a/13, 184a/14, 184b/2, 184b/14, 187b/15, 188a/15, 188b/2, 188b/2, 189b/14
Fātiḥatü‘l-Kitāb (a.) : Fatiha Suresi'nin bir diğer adı 187a/6, 187a/11, 187b/2
faẓl (a.) : kerem, ihsan 185b/3
fe (a.) : Arap alfabesinin bir harfi 185a/13
ferište (f.) : melek 181b/2, 185b/14
fermān (f.) : buyruk, ferman 185b/10, 185b/11, 186a/1, 186a/5, 186a/8, 186a/13, 186b/3, 186b/8, 189b/5
fīrāk (a.) : ayrılık 185a/14
fīrāklık : ayrılık 185a/13
Furkān (a.) : Kur‘an‘ın bir adı -188a/14, 188b/4
ğarķ ol : boğulmak 183a/2, 190a/6
ğayyā (a.) : cehennemde bir kuyu 181b/6, 182a/13, 183a/7
gec- : bkz. geçmek 189b/3
geç- : geçmek 189a/3
gel- : gelmek 184a/9, 184a/10, 184b/5, 186a/5, 186a/8, 186a/8, 186a/13, 186a/14, 186b/2, 186b/3, 186b/7, 186b/8, 187a/14, 190a/1
geleci : kelime, söz 184a/2, 184a/3
geleci kıl- : konuşmak 182b/15
gendü : kendi -182a/6, 182b/5, 187a/4, 188a/5, 189a/9
geñez : kolay 189a/3, 189a/12
gerek : gerekir 188b/10
gez : kez, defa 184a/3, 184b/10, 187b/10, 187b/10, 187b/10, 187b/11
giçe : gece 181a/15, 182a/1
gir- : girmek 182a/9, 188b/10, 190a/2
girü : yine 183a/11, 186a/10, 186a/15, 186b/6, 186b/10, 187b/8
gişi : kişi, şahıs 182a/15, 182b/1, 182b/14, 184b/2, 185a/2
git- : gitmek 182a/1
gök : gök 181b/1, 187a/15, 188a/12, 182b/14, 189a/14
gönül : gönül 186a/4, 182a/4
gör- : görmek, farketmek 185b/1
görme- : görmemek 187b/14
götür- : götürmek 183a/1
gür (f.) : mezar 190a/2
gün : gündüz 184a/13, 185b/2, 188b/5
günāh (f.) : günah 190a/6
gündüz : gündüz 189b/2

- haber** (a.) : haber 184b/5
hacet (a.) : ihtiyaç 182b/15
Hak ta'ala (a.) : Allah 183b/14, 186a/2, 188a/5, 188b/12, 189a/3
halâl (a.) : helal 185a/7
hâlik (a.) : Yaraticı, Allah 183b/3, 183b/8
halk (a.) : halk 186b/2
harâm (a.) : dinen yasaklanan 184a/7
harf (a.) : harf 184b/13, 185a/2, 187b/12, 188b/7, 188b/9
hâsâ (a.) : dinen kabul etmeme 188a/1
havâ (a.) : hava 186b/5, 186b/9
hâzır (a.) : bulunma, hazır 182a/12
hazret (a.) : hazret 181b/11, 181b/13, 182a/3, 188a/2
helâklik : helak olma 185a/4
hem (f.) : ve 183b/6
hemîşe (f.) : devamlı 185a/15, 185a/15
her (f.) : her bir 184a/5, 184b/2, 185a/5, 186b/13, 188a/11, 188b/2, 188b/13, 189a/2
heybet (a.) : korku 181b/2
hı (a.) : Arap alfabesinde bir harf 185a/6
hışm (f.) : hışım, kızgınlık 183b/12
hızlân (a.) : bedbahtlık 185a/6
hiç (f.) : hiç 188a/8
hikâyet (a.) : hikaye etme 184a/7, 184b/4, 186b/11
hikmet (a.) : hikmet, bilgelik 187a/11
hisâb (a.) : hesap verme 187a/10
hurmet (a.) : şeref, kıymet 188b/7, 188b/9
hüsn (a.) : güzellik
ila : ile 184b/3
imar : güvenilir 181a/14
ırmak : ırmak 186a/12
İbîs-i la'in (f.) : lanetli şeytan 184a/12
İblîs-i mel'un (f.) : melun şeytan 184a/8
İbrâhîm (a.) : Hz. İbrahim 182b/11
iç : iç 182b/12, 182b/14, 184b/12, 185a/4, 185a/6, 185a/9, 187b/1, 188b/1
iki : iki 185b/13, 186a/11, 187b/10, 188a/2
ikinci : ikinci 185a/4, 186b/13, 187a/6, 187b/2, 188a/4, 190a/2
il : memleket 184b/5
ile : ile 183b/11
imân (a.) : Allah'a inanma 182b/2, 182b/8
imdi : şimdi 184b/1, 185a/2, 185a/14, 187a/10
in- : inmek 184a/14, 186b/6, 186b/10, 187b/10, 187b/11
İncil : İncil 188b/1, 188b/3
incü : incil 81a/14
isim : isim 183a/5
İsrâfil (a.) : Sur'a üfleyen melek 185b/5, 185b/6
iş : iş, uğraş 182a/11
işâret (a.) : işaret 184b/1
işde : işte 182a/1
işit- : işitmek 181b/2
işlemek : yerine getirme 186b/15
it- : yapmak, etmek 183a/15, 184a/1
itme- : etmemek 188a/8
iy : ey 183a/4, 183b/14, 184a/10, 184b/1
Ka'be (a.) : Kâbe 188a/13
kaçan : ne zaman 185b/12, 186a/1, 186a/6, 186a/9, 186a/15, 186b/4
kadâr (a.) : kadar 184a/1, 185a/7
kadîm (a.) : eski 182a/6
kâfir (a.) : Allahın varlığını inkar eden, kâfir 182b/2
kal- : kalmak 184b/10
kaldırıcı : ayağa kaldıran, yardım eden 190a/6
kalem (a.) : kalem 185b/9, 185b/10, 185b/15, 186a/4, 186a/13, 186b/3, 186b/7
kanda : nerede, nereye 183b/4
kankı : hangi 182a/15, 184b/8, 184b/12, 188b/10
kapkara : kapkara 181b/8
kapu : kapı 188b/10
karânuhuk : karanlık 186b/4
karâr : karar
karâr eyle- : beklemek 186b/6
karın : karın 182b/12
karındaş : kardeş 181b/3, 181b/12, 182a/3, 185b/3
karşu gel- : karşılaşmak 190a/1
kaşd : kasıt, niyet 182a/12, 182b/1
kat: huzur, yan, nezd 184a/9, 184b/6, 184b/11

- kat** : sıra , tabaka 181b/1
kat- : katmak, dahil etmek 188b/8, 188b/12, 189a/1, 189a/5
katı : şiddetli, sert, sağlam 181b/1,184a/13
kat kat
kafre (a.) : damla 189a/15
ķavil (a.) : söz 189a/2
ķavim (a.) : doğru, dürüst 185a/7
ķavm (a.) : insan topluluęu 184a/9
ķayşar (a.) : Bizans İmparatoru 184b/5, 184b/15
ķazdur- : kazdırmak 181b/7, 181b/8
ķazı (a.) : yerine getiren, kadı 183b/5
ķelām (a.) : söz 182b/5, 186b/14, 187a/1, 187a/4, 189a/9
ķelimāt (a.) : kelimeler 184a/1
ķesük : kesik, parça 181b/14
ķıęır- : çağırarak, bağırarak 181b/1
ķıl- : kılmak, yapmak, etmek 184b/3, 188b/7, 188b/10, 186a/11, 188a/6, 183b/3
ķıpkızıl : kıpkızıl 181b/7
ķırañ : kenar, kıyı 181b/14
ķırķ iki : kırk iki 189a/5, 189a/5, 189a/6
ķismet (a..) : kısmet 188a/6
ķismetü's-şalāt (a.) : Fatihā Suresi'nin başka bir adı 187a/8, 188a/4
ķiyāmet (a..) : kıyamet 186b/6, 189a/8, 189a/12
ķi (f..) : bağlama edatı 181b/12, 185b/9
ķim : kim, kimse 183a/9, 183b/1, 182a/5
ķim (f.) : bağlama edatı 181a/15, 181b/5, 181b/7
ķitāb (a..) : kitap 188a/14, 187b/3, 187b/5
ķo- : koymak 182a/7
ķop- : ortaya çıkmak, kalkmak, 186a/2, 186a/6
ķorkı : korku 185a/9
ķorku : korku 182a/4, 185a/8
ķöprü : köprü 189a/1
ķubbe (a.) : kubbe 181a/13
ķul : Tanrı yaratığı 183a/1, 183a/8
ķulaęuzla- : yol göstermek 183b/9
ķur'an (a.) : Kur'an-ı Kerim 184b/12
ķurtıl- : kurtulmak 190a/3
ķuyu : kuyu 181b/5, 182b/12
Levhu'l-mahfuz (a.) : her şeyin aslının yazılı bulunduğu yer 187b/4
lutf (a.) : lütuf, ihsan 188a/1
māh (f.) : ay 181a/12
ma'ni (a.) : Mana, anlam 188b/1
Medine (a.) : Medine 187b/11
meger (f.) : meęer 184b/5
Mekke (a.) : Mekke 187b/11
meşęul (a.) : bir işle uğraşan, meşęul 182a/11
mi'rāc (a.) : göęe çıkma 182a/1
mihribān (f.) : acıyan, esirgeyen 183a/14
Mikā'il (a.) : dört melekten biri 185b/4, 185b/5
minnet (a.) : iyilik, bağış 188a/8, 188a/9
mu'allak (a.) : asılmış 186b/5, 186b/10
Mu'aviye (a.) : Muaviye 184b/7, 184b/13
mu'cizat (a.) : mucizeler 188a/8
Muhammed (a.) : Hz. Muhammet 187a/14, 188a/2
Muhammed Muştafa (a.): Hz. Muhammet 182b/13
muķaddem (a.) : Önde bulunan 190a/4
Mūsā (a.) : Hz. Musa 182b/10
mü'min (a.) : iman etmiş, inanmış 186a/3
münācāt (a.) : Allah'a yalvarış 182b/10, 182b/13
müselmān (a.) : müslüman 189a/8
namāz (a.) : İslām'ın beş şartından biri 182b/2, 182b/9, 182b/14, 187b/1
ne : ne 181b/4, 182a/4, 183b/4
nesne : nesne 186b/12, 186b/13
niçe : nasıl 188a/8
nidā : ses, çağrı 186b/2, 186b/7
ni'met (a.) : nimet 187a/3, 187a/11
nite : nasıl 184a/4
nür (a.) : ışık, ziya 185b/12, 186a/2
od : ateş 182b/11, 186b/9
oķu- : okumak 184b/9, 185a/1
oķun- : okunmak 187b/2

- ol : o 181a/11, 181a/13
 ol- : olmak 181b/7, 181b/8
 olma- : olmamak 182a/12, 182a/15
 on : on 186b/1, 187a/5
 on bir : on bir 189a/13, 189a/13
 on beş : on beş 189b/8
 on iki : on iki 188b/15, 189a/4
 on sekiz : on sekiz 188b/12, 188b/13
 on sekiz biñ : on sekiz bin 188b/13, 188b/14
 on tokuz : on dokuz 189b/1, 189b/4
 onuncı : onuncu 187a/9
 oruc (f. rüze`den) : İslâm'ın beş şartından biri 189b/3, 190a/4
 otuz : otuz 189a/1, 189a/2
 otuz biñ : otuz bin 189a/2, 189a/3
 'özü (a.) : özür 182a/10, 182a/15
 padişâh (f.) : padişah 187b/13
 pâre (f.) : parça 185b/13, 186a/11, 186b/9
 pâyende (f.) : dayanak 187a/1
 payğambar(f.) : peygamber 188a/15, 189b/13
 perde (f.) : perde 184b/3
 pes (f.) : sonra 182b/8
 rahmet (a.) : acıma, esirgeme 190a/7, 190a/7
 Rasûl (a.) : elçi, peygamber 181b/11, 182a/14
 rek'at (a.) : rek'at 187b/8
 revâ (f.) : münasip, lâyiık 187b/14, 188a/1
 rızık (a.) : Allah'ın kuluna verdiği nimet 186b/1, 186b/2
 rivâyet (a.) : nakil 185b/2
 Rûm (a.) : Bizans 184b/5, 184b/15
 rûzi : nasip etmek 188b/10, 188b/15
 şabr (a.) : sabır, azim 186b/13
 şadağa (a.) : bağış 181a/10
 şağ : sağ, sağlıklı 182a/10, 182a/15
 sağış : sayı, miktar 188b/14
 se (a.) : Arap alfabesinde bir harf 185a/3
 Seb'a'l-Mesâni : Fatiha Suresi'nin başka bir adı 187a/7, 187b/7
 şebür (a.) : helâk olma 185a/4
 sekiz : sekiz 185b/14, 186b/2
 sekizinci : sekizinci 187a/9
 seksen : seksen 189b/2, 189b/2
 selâm (a.) : selam, esenlik 185b/5
 selâmathık : emin olma, eminlik 189a/3
 sen : sen 183a/3, 183a/8
 senâ (a.) : medhiye, övgü 188a/6
 şevâb (a.) : karşılık, mükâfat 188b/4, 188b/14, 189a/6
 sevgilü : sevgili 190a/3
 sevin- : sevinmek 184a/2, 184a/4
 sıçra- : havaya kalkmak 181b/14, 185b/13
 şıgın- : sığınmak 183a/8
 siz : siz 184b/1, 184b/8
 soñra : sonra 186b/6
 şor- : sormak 185b/5, 185b/6, 185b/7
 söyle- : söylemek 182a/4
 söz : söz 181a/14
 sü'al (a.) : soru 184b/7, 184b/11
 süre (a.) : süre 187a/15, 187b/1
 Sûretü'l-Kenz (a.) : Fatiha Suresi'nin başka bir adı 187a/8, 188a/7
 Sûretü'l-Medîne (a.) : Fatiha Suresi'nin başka bir adı 187a/9
 Sûretü'n-Nür : (a.) Fatiha Suresi'nin başka bir adı 187a/9
 Sûretü'ş-Şifâ : Fatiha Suresi'nin başka bir adı 187a/7
 sünnet (a.) : sünnet, Peygamberimizin uyulması gereken hareketleri 186b/15
 süril- : sürülmek, sürüklenmek 183a/10
 şaz (f.) : şad olmak, sevinçli olmak 184a/2
 şeffi' (a.) : şefaet eden 181a/12
 şehir (a.) : şehir 187b/4
 şeker (a.) : şeker 181a/14
 şerr (a.) : kötülük 185a/11
 şeytân (a.) : şeytan 183a/11
 şın (a.) : Arap alfabesinde bir harf 185a/10
 şifâ : şifa 190a/4
 şöyle : şöyle 181a/15, 188b/3
 şükr (a.) : şükür 182b/4, 182b/6
 tâ'at (a.) : ibadet 184a/4, 187a/2
 tağ : dağ 182b/11
 taşşırılık : kusur, ihmâl 188b/6
 tamâm (a.) : tamam, tam, bütün 188b/4, 189b/14
 tamu : cehennem 185a/3, 184a/7

186b/11, 181b/5, 184a/5
Ta'nîrî : Allah 181a/15, 181b/5, 183a/8, 188a/6
tap- : ibadet etmek, kulluk etmek 183b/7
ţaru : darı 181b/10
taş : taş 181b/14
Tefsîr-i Fâtihâ (f.) : Fatiha Tefsiri 181a/7
terk eyle- : terk etmek 182a/12, 182b/1, 182b/9
tesbîh (a.) : Allah'ı yüceltme 190a/5, 190a/4
tevhid (a.) : birlik 186a/12
Tevrât (a.) : Hz. Musa'ya indirilen kitap 188a/15, 188b/3
toğru : doğru 183b/9
toksan : doksan
toksan tokuz : doksan dokuz 189b/9, 189b/5, 189b/6, 189b/7
tokez : dokuz 189b/00
tokezuncu : dokuzuncu 187a/9
Ŧur (a.) : Tur dağı 182b/10
Ŧur- : kalkmak 184b/10
Ŧut- : tutmak 186b/12, 186b/14, 186b/15, 187a/3, 184a/9, 184a/11
uçmak : cennet 183b/6, 186a/11, 188a/13, 188b/8
ulu : yüce 184a/10, 182b/3, 183a/5, 183a/8
üç : üç 188b/7, 188b/7
üçüncü : üçüncü 185a/6, 186b/15, 187a/7, 187b/7, 190a/2
üm (a.) : anne 187b/6
ümmet (a.) : ümmet 181a/12, 184a/14
Ümmü'l-Kitâb (a.) : Fatiha Suresi'nin bir başka adı 187b/5
Ümmü'l-Ŧur'ân (a.) : Fatiha Suresi'nin bir başka adı 187a/6, 187b/2
Ümmü'l-Medîne (a.) : Fatiha Suresi'nin bir başka adı 187b/3
ün : ses 182a/2, 181b/4
üzeri : üzeri 184a/4
va'de (a.) : süre 189a/9
vahy (a.) : vahiy 187a/14
vakt (a.) : vakit 181b/15, 182a/12, 182b/1, 188b/5, 188b/6
var : var, mevcut 187a/6, 187a/11, 188a/11, 189b/7
var- : varmak 181b/1
vaşf (a.) : nitelik, sıfat 182a/4, 182a/7

ve (a.) : ve 182a/10, 182a/10
vefâ (a.) : sözünde durma 181a/13
veyl (a.) : şiddetli azap 185a/3
vir- : vermek 184a/12, 184b/13, 185b/9, 186b/2, 187a/3, 188a/3, 188a/8, 188a/9
viribir- : göndermek 184b/6
virme- : vermemek 188a/3
virme : verme 190a/1
vişâl (a.) : kavuşma 185a/15
yâ (a.) : ya! seslenme ünlemi 181b/3, 181b/4, 181b/8, 181b/12, 181b/13, 182a/3, 182a/5, 182a/9, 186b/7, 188b/10
yâd (f.) : anma, hatırlama
yâd kıl- : anmak, hatırlamak 182a/7, 182b/5, 188b/1, 188b/2
ya'nî (a.) : yani 182a/15, 183a/2, 183a/8, 183a/10, 183a/13, 183a/15, 183b/3, 185a/4, 185a/7, 185a/10, 185a/13
yar : ağız suyu 181b/10
yarat- : yaratmak 181b/5, 181b/9, 189a/14, 185b/10, 186b/11, 188b/13
yardım : yardım 183b/7
yarı : yarısı, yarı 187b/8, 187b/9, 188a/6, 188a/6
yas : yas, matem 184a/8, 184a/11
yaz- : yazmak 185b/12, 186a/1, 186a/6, 186a/9, 186a/15, 186b/4, 186b/9, 185b/11, 186b/3, 186b/8
yazıl- : yazılmak 187a/15, 187b/1
yazuğ : günah 183a/2
yıl : yıl, sene 181b/7, 181b/8, 186b/5, 189a/6, 189b/2
yılan : yılan 181b/9
yıllık : bir yıl süresi 189a/2, 189a/3, 189a/12
yi- : yemek
yidi : yedi 184a/5, 184a/6, 184b/8, 184b/12, 184b/13, 185a/2, 186b/10, 187b/12, 189b/9
yidinci : yedinci 185a/13, 187a/8
yigirmi : yirmi
yine : yine 183b/2, 183b/6, 185b/15,

- 186a/4, 186a/7, 186a/12, 186b/2, 186b/7
- yir** : yer 182a/7, 183b/8, 189a/14, 190a/1, 186b/10, 182a/5, 188a/12
- yok** : yok 183a/7, 184b/9, 184b/12, 184b/14, 185a/3, 185a/3, 185a/4, 185a/6, 185a/8, 185a/10, 185a/11, 185a/13, 187b/12
- yoķaru** : yukarı 183a/1, 185b/13, 186a/2, 186a/6, 186a/10, 186a/15
- yol** : yol 184a/15, 189a/2, 189a/3, 190a/3, 183b/10
- yu-** : yıkamak 186b/12
- Yūnus** (a.) : Hz. Yunus 182b/12
- Yūsuf** (a.) : Hz. Yusuf 182b/12
- yūce** : ulu 183a/2, 183a/6
- yūz** : çehre, yüz
- yūzin dūş-** : yüzükoyun yere kapanmak 181b/2
- yūz on dōrt** : yüz on dört 189b/9, 189b/10, 189b/10
- yūz yigirmi dōrt** : yüz yirmi dört 189b/12
- yūz yigirmi dōrt biñ** : yüz yirmi dört 189b/13, 189b/14
- zaħmet** (a.) : güçlük, sıkıntı 185a/8, 185a/9
- zaħkūm** (a.) : cehennemde meyvesi yedirilecek ağaç 185a/9
- ze** (a.) : Arap alfabesinde bir harf 185a/8
- Zebūr** (a.) : Hz. Davud'a gönderilen kitap 188b/1, 188b/3
- zı** (a.) : Arap alfabesinde bir harf 185a/11

KAYNAKLAR

- Ateş, Ahmet; “Burdur, Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe. Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. II, sayı 3-4, s. 171-191.
- Hamidullah, Muhammed; “Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Yazma Tercümeleri”, *Turkiyat Mecmuası*, c. XIV, İstanbul 1964, s. 64-80.
- İnan, Abdülkadir; “Kur’an’ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlı Çevirisi Üzerine Notlar”, *TDAY-Belleten*, Ankara 1960, s. 79-94.
- Köprülü, M. Fuad; *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1926.
- Togan, Zeki Velidî; “Londra ve Tahran’daki İslamî Yazmalardan Bazılarına Dair”, *İslamî Tetkikler Enstitüsü Dergisi* III, 1959-1960, s. 135-138.
- Yelten, Muhammet; “Anadolu Sahasında Yapılmış Sure Tefsirleri ve Bu Tefsirlerin Türk Dili Açısından Önemi”, *İlmî Araştırmalar*, 9, İstanbul 2000, s. 249-254.